

EGY NEMZEDÉK NAGY ESÉLYE

SIMEON LAZĂREANU

Az irodalmi élet gyakran van tele előítéletekkel és, miért ne ismernénk be, tévedésekkel is. Az írás nemegyszer többé vagy kevésbé elfogadható behódolás a nem mindig kiérlelt és helyesen meghatározott szabályoknak, amelyeket a hagyományok és a művelődési élet szeszélyei fölöslegesen terhelnek. A vajdasági román irodalom meghatározásakor nem szabad megfélekednünk a meglevő hagyományokról (bizonyítéka ennek a nemrég megjelent, két vaskos kötetnyi szellemnéprajz-gyűjtemény) és arról, hogy hiányoztak a művelődési életet jellemző szokások és események, amelyek hozzájárultak volna egy általános művelődési légkör kialakításához.

A társadalomtudomány módszerét követve a nemzedékeket 30—40 éves fejlődési korszakokra szokás osztani. Minél távolabbi múltba tekintünk, e korszakok annál hosszabbak, míg a jelen felé közelítve egyre rövidülnek, mert a nemzedékek az események hatósugarában definiálódnak. Megállapítható, hogy a román nyelvű irodalom művelői együttesen alkotnak egy nemzedéket, amelyet így nem kell pontos vagy kevésbé pontos adathalmazzal jellemezni. Elég annyit megjegyezni, hogy a *Lumina* irodalmi folyóirat alapító tagjai közül (1946. augusztus 11-én alakult meg a *Lumina* Irodalmi Kör, 1947. január 12-én a *Lumina* folyóirat) többen ma is tevékeny munkatársai a folyóiratnak, kötetek jelennek meg, a román nemzetiség irodalmi életében és az azon kívül is folyó véleménycserék aktív résztvevői. Természetesen, az írás felelősségét vállalók közül nem fejlődik mindenki azonos irányban, egyes alkotók különböző műveltségi (irodalmi) szintről indultak, és tehetség tekintetében is voltak közöttük eltérések. Az első úttörők (tanügyi munkások, egyetemisták, a művelődési élet dolgozói) legtöbbször 25 év körüli ifjú volt, s a felszabadulás utáni időszakra jellemző, az egész országban uralkodó lelkesedés fűtötte őket, amelyet a forradalmi átalakulás eredménye, az új gazdasági, társadalmi, politikai helyzet táplált. A két világháború Jugoszláviájához és az azt megelőző, az 1914 előtti Monarchiához viszonyítva az új Jugoszláviában a román nemzetiség társadalmi helyzete gyökeresen megváltozott. A JKSZ vezette új szocialista rendszer által hirdett testvériség—egység politikájá-

val összhangban a román nemzetiség jogai és kötelességei azonosak az új Jugoszlávia valamennyi népével és nemzetiségével.

Az irodalom — elsősorban a költészet — alakulásában két időszakot különíthetünk el: az első a vajúdas, az útkeresés időszaka s ennek eredményei, amely körülbelül tíz évet ölel fel (1945—1955), a második 1968-cal illetven 1970-nel kezdődik, és napjainkig tart.

Az első időszakban 11 verseskötet jelent meg: Mihai Avramescu: *In zori* (Hajnalban, 1947) és *Drum spre adevăr* (Az igazság útja, 1950), Ion Bălan: *Cîntecul satului meu* (Falum éneke, 1947) és *Brazde-n primăvară* (Tavaszi barázdák, 1952), Radu Flora: *Drum prin noapte și prin zi* (Út az éjszakán és nappalon át, 1974) és *Poeme cu lumină* (Fénylő versek, 1950), Florica Ștefan: *Cîntecul tinereții* (Az ifjúság dala, 1949) és *Lacrimi și raze* (Könnycseppek és sugarak, 1953). Ion Miloș: *Muguri* (Rügyek, 1953), Teodor Șandru: *Lunile anului* (Az év hónapjai, 1953), és Ion Bălan—Radu Flora: *Aibu* (Albu, 1952).

E versesköteteket mélyen áthatja a kor nagy lelkesedése, a határozott, fiatalos állásfoglalás, amely társadalmunk új eszméivel átítatott életformákban gyökerezett. E költészet keményen bírálja a két világháború közötti korszakot, az clemi anyagi és szellemi javak nélkülözését. A jelené vált holnap az elnyomás minden formájának szétzúzását jelenti. A felkelő nap, a szabadság, a jövő fényeinek napja ez. E költészet másik témája a népfelzabardító háború, a hősies harc, a szabadság kivívása és az emlékülállítás a háborúban kiharcolt eszmékért életüket áldozó százczreknek. Az új életet, az ország újjáépítését, az építőtelepek hangulatát, a munkavállalásokat, az írástudatlanság felszámolását és a művelődési élet fellendülését is megéneklik e költemények. A falu élete, gondjai, fejlődésének útja (a mezőgazdaság gépesítése, a kollektivizálás, a villamosítás, az írástudatlanság felszámolása és a művelődési élet alapjainak megteremtése) is jelen van e versekben. Ugyanígy az érzelmek, a szerelem, az anyaság, a természet szépségeinek mély átélése is. Egészében véve, e versek — a többi jugoszláviai irodalmak tematikájához hasonlóan — az adott történelmi korszakot rükrozzik, a nagy lelkesedés és vitalitás jellemzi őket.

1953-tól, amikor e korszak utolsó verseskötetei jelennek meg — 1955-ig néhány vers még napvilágot lát a *Lumina folyóiratban* —, csaknem 15 évig tartó hallgatás, megmagyarázhatatlan szakadék húz határvonalat az előző és az új korszak közé. Kivételt képez az 1962-es esztendő, amikor Cornel Bălică (14 verssel), Simion Drăguta (19 verssel), Miodrag Miloș (15 verssel) és Iulian (Rista) Bugariu (11 verssel) közös verseskötetet ad ki. Az új korszak 1969-ben kezdődik (azaz 1968-ban, amikor megjelenik Slavco Almăjan első kötete szerb nyelven; e kötetet a Libertatea könyvkiadó többször is visszautasította, címe: Vasárnap délutáni pantomim), kiadói szempontból 1970-ben, mivel ekkor jelentek meg a *Lumina* folyóirat előző évi pályázatára beérkezett művek: Slavco Almăjan: *Bărbatul în stare lichidă* (A folyékony férfi), Ioan Flora: *Valsuri*

(Keringők), Petru Cîrdu *Menire în doi* (Kettős hivatás), Miodrag Miloš: *Moštenire* (Örökség). Ugyancsak ebben az évben, húszévi hallgatás után jelentkezik újra Mihai Avramescu *Treptele singurătății* (A magány lépcsői) című kiforrott kötetével. Az 1970-es év (néhány prózai írásokat tartalmazó kötet is megjelent kiadói, alkotói és elsősorban költészeti szempontból fordulópontot jelent. Florica Ștefan időközben szerb nyelven kezdett írni, és meg is találta helyét a szerb irodalomban, Vasko Popa a *Lumina* folyóirat szellemi atyja, az új körülmények között az új román nyelvű irodalom kezdeményezője, ösztönzője, néhány főszerkesztői feladatából fakadó íráson kívül nem írt román nyelven.

Véleményünk szerint két törekvés jellemzi a megjelent köteteket: a kölcsönvett, 1955-ig csaknem valamennyi nemzetiség irodalmában meghonosodott modellek és klisék szétzúzása, tagadása, másrészt határozott visszatérés a két világháború közötti román irodalom nagy vershagyományához — Arghezihez, Blagához, Barbuhoz stb. (Mihai Avramescu legszebb verseiben Pillat nyomdokait követi, de felfedezhetők nála blagai és philippidei átszűrődések is.) A kialakuló irodalmi és költői magatartás gyökerei a román és a szerbhorvát irodalomba nyúlnak, s az európai költészeti mozgalmak és irányzatok ismerete jellemzi. E megállapítást a három legjelentősebb költő munkássága igazolja: Slavco Almăjan, a költői műveltség legalaposabb ismerője, a hibátlan költői nyelvezettel és nagy tehetséggel rendelkező Ioan Flora, valamint a legfiatalabb közülük, Petru Cîrdu, akinek költői adottsága és metaforikus költői nyelve elismerésre méltó.

E költőkről azonban később szólnunk, előbb visszatérünk az 1947 és 1953 között fellépő írókra és költőkre, Mihai Avramescura, Ion Bălanra és Radu Florára. Avramescuról és Bălanról el kell mondanunk, hogy irodalmi munkásságuk lezárt, mindketten elhunytak, Ion Bălan 1976-ban, Mihai Avramescu 1981-ben. Első kötetek értékelésénél megértést és elnézést kell tanúsítanunk, tekintetbe kell vennünk ezek megjelenésének idejét, körülményeit, az akkori igényeket. Ion Bălan válogatott művei (*Opere alesece*) Radu Flora szerkesztésében jelentek meg, a szerkesztő a költő első két kötetéből csupán nyolc verset talált érdemesnek újabb kiadásra. Úgy tűnik, hasonló lenne a helyzet Avramescu költészetével is. Bălan versei közül az 1970-től a haláláig írottak állják az idő kritikáját, pontosabban az 1972 és 1974 közöttiek, amikor a költő új utat fedez fel, verseinek számára eddig ismeretlen dimenziókat adva, elidőzve az ember létének alapvető kérdései fölött, mint az idő, halál, szerelem, emlék, tánc stb. [*La intrare în Măru* (Măru felé), *Intr-o zi la Mesici* (Egy nap Mesiciben), *La jocul din Coștei* (Coștei-i táncban), *Aici în Măru, scara iarăși vin* (Idé, Măruba este újra eljövök) stb. és a *Zbor alb* (Fehér repülés) című ciklus.]

Hasonlóan jellemezhetjük Mihai Avramescut is, fő műve a *Treptele singurătății* (A magány lépcsői). Jól tagolt költői világgal találkozunk ebben a kötetben. „Művészi ritmussal és mértékkel feldolgozott és alkal-

mazott újíto, modern törekvés, pontos verselés. belső zeneiség bontakozik ki gyakran széles csigavonalá e versekben, ősrégi, néma, rejtélyes kas-tély pompázatoságában, amelybe vigyázva, félelemmel lépsz be, nehogy megzavard a megkövesedett csendet.” (R. Enescu) E kötet verseinek nagy részében, de azt követő kötetekben is (*Cortul inserării* (Az est sátra, 1973) és *Virstele anului* (Az évszakok, 1974) Mihai Avramescu termékeny monológot folytat a „világ kérdéseiről”, egyéni költői nyelven, túllépve a jó és rossz határára „az ősi természet védő anyagi kebléhez közelítve”.

Radu Flora izzig-vérig tudós, állandó kapcsolatban áll az irodalommal, a szó varázsának bővületében él (bizonyítja ezt, hogy nincs olyan iro-dalmi műfaj, amellyel ne kísérletezett volna, egyesekkel túlzottan is ki-tartóan). Első két kötetéről ugyanaz mondható el, mint Avramescu és Bălan pályakezdő verseiről [*Drumuri prin noapte și prin zi* (Éjszakai és nappali utak, 1947) és *Poeme cu lumină* (Fénylő versek, 1950)], annál is inkább, mivel a szerző a *Linistea zorilor* (A hajnalok csendje, 1976) című kötetébe a régebbiek közül csupán 14 verset sorol be. Ez a kötet a kiadatlan versek mellett több olyan verset tartalmaz, amely az évek folyamán 1975-ig már megjelent a *Lumina* folyóiratban. 1981-ben újabb kötetét látott napvilágot, címe: *Piruet* (Piruetek). Radu Flora költészete általában hagyományhű költészet, a szerző új szemléletet és hangot igyek-szik beleszőni, néhány sikeresebb kivételtől eltekintve [*Amurg la Ostia* (Ostiai alkony), *După masă urbană* (Városi délután), *Pansozism* (Tár-gyiaság) № 1, az *Adria* című versciklus, és *In Agora* (Agorában) a *Pi-ruete* című köterből] azonban nem sikerül elszakadnia a verseit uraló hagyományosságtól.

A vajdasági román költészetben a fordulópontot Slavco Almăjan két köteté jelenti: *Bărbatul în stare lichidă* (Folyékony férfi, 1970) és *Casa deșertului* (A sivatag háza, 1971). Végleges szakítás ez az idillikus, örökös ujjongással, amelyben valamennyi román író és költő szenvedett nálunk. Slavco Almăjan művészi vérmérsékletével és intellektuális képességeivel sajátos fogékonyságot mutat a két világháború közötti román költészetben nyilvánvalóan fellelhető újszerűség iránt, a szerb szürrealizmus köz-vetítette euópai költői irányzatok, elsősorban Vasko Popa teljes mértékben eredeti költészetével szemben. A *Bărbatul în stare lichidă* (Folyékony férfi) új pifejezésmódot jelent a vajdasági román költészetben, de csupán a *Casa deșertului* (A sivatag háza) című kötetében lelhető fel tisztán „a látomás birodalmában” kikristályosodott, szorongás emésztette étél-eny-ségen átszűrt, kiforrott líra, határozott szerkezet. Erről az alapról indult el Slavco Almăjan mélyen eredeti, „szabatosan ellenőrzött, de szokatlan képalkotó, szuggesztív erejű” (R. Enescu) költészete, az igazi versírás háborgó vizein hajózva. Legutóbbi kötetei, a *Liman trei* (Limán három, 1978) és a *Labirintul rotativ* (Forgó labirintus, 1983) a költő művészi öntudatának könyvei; „a kétségbeesésig józan versek lappangó, forrongó erővel teszik teljessé sajátos költői világát... hogy a belső átélés hullám-

zó ritmusát... fájdalmas ámulattal megszólaltathassa..." (D. Cristea).

Ioan Flora első verseskönete, a *Valsuri* (Keringők, 1970), késői romantizmus, „Baudelaire csillagzatának gyámkodása” alatt álló versek. A kötetből a *Iederág* (Repkény, 1975) megtett lépés hatalmas. Itt bukkan fel az a nyelv, amely az 1977-ben megjelent kötetében *Lumca fizičă* (Fizikai világ), *Fişe poetice* (Költői lapok) kristályosodik ki véglegesen, de legtökéletesebben a *Terapia muncii* (Munkagyógy mód, 1981) című kötetében. Ioan Flora költészetéről írtak legtöbbet nálunk és Romániában is. (Ioan Flora az a költő, akinek a legtöbb versét fordították le népeink és nemzetiségeink nyelvére: szerbhorvát, macedón, szlovák nyelvre, az idén magyarul és albánul is megjelennek versei.) Kritikusainak nagy része levikális, szinte agresszív dühöt lát Ioan Flora költészetében, amelynek mélyén valójában lírikus alkat húzódik meg, ennek célja a költészet érzékelési (és megértési) módjának a felfrissítése. „Verseiben állandó feszültség érezhető, az én öntudatosodási állapota az őt meghatározó környezetben...”, „a figyelmének középpontjában élő lírai én válogat és teljessé tesz, közöl és dinamikus képek szintjén mutatja be a világot, mely képek csupán a költészet nyelvén jeleníthetők meg, az érzések sugallatának a nyelvén.” (S. Ignjatović) Ioan Flora kivételes tehetségű költő, elérte azt a kort és szükséges tapasztalatot, amikor a sokféle „költészet” csupán útkeresését jelentheti, amelyből a lényegest sajátította el, egyéni költészetet alkotva. Költészete történelmi, művelődési és társadalmi összetevőivel együtt egy adott szellemi tér tükrözője.

Petru Cîrdu ugyancsak 1970-ben, a fordulópont évében jelentkezett először a *Memre în doi* (Kettős küldetés) című verskötetével. Bizonytalan művészi kifejezőmódja elvész a szójlabirintusokban. Költészete az *Aducătorul ochiului* (A látás hozója, 1974) és elsősorban a *Pronume* (Névmás, 1981) kötetekben érik be. Költői hangja különbözik az Almájanétól, még inkább I. Floráétól, nagy figyelemmel és elővigyázatossággal bánik a szavakkal, az aforizmák bűvkörében él, versei közel állnak a valósághoz, a hevességet csaknem teljesen mellőzi. Mély humanizmusa költészete előnyére válik. Cîrdu és kisebb mértékben Almájan költészete Vasko Popa hatalmas költői ívelésének mérséklete, Cîrdu költői világát ennek árnyékában építi.

Igazságtalanság lenne, ha végül nem említenénk azok nevét, akiknek a munkássága hozzájárul a nálunk élő román nemzetiség irodalmi életéhez: Simion Drăguța versei [*Gutuul di inimă* (A szív gyümölcse)], Cornel Bălică [*Recolta soarelui* (A nap termése)], Mihai Condali, Iulian (Rista) Bugariu, Ion Marcoviceanu, Miodrag Miloș, Felicia Marina Munteanu, Olimpiu Baloș, Eugenia Ciobanu Bălteanu, Ileana Ursu és a legfiatalabb nemzedékből Nicu Ciobanu, Ana Niculina Sîrbu, Mărioara Baba, Aneta Ardelean, Lucian Turică, Marcel Forir, Anuta Paușer stb.

Érdemes áttekinteni azokat a törekvéseket, amelyek hozzájárultak közösségünk, e térség, a többi nemzetiség szellemi és művelődési értékeiről

alkotott teljes képének kialakításához, felfedezni azokat a sajátosságokat, amelyek külön-külön jellegzetessé teszik irodalmainkat és elsősorban az egymáshoz közel hozó, egyesítő színeket. Talán nem leszünk szerénytelenek, ha úgy hisszük, nem merő kíváncsiság kell hogy képezze az alapvető szempontot, amikor értékelésre kerül sor, „a... nemzetiség legjelentősebb képviselője” kifejezéshez hasonlókat alkalmazva. A tettek és eredmények nem ezt igazolják.

NAGY Margit fordítása